

ROLUL MASS-MEDIEI ÎN CONFRUNTĂRILE ARMATE

Prof. univ. dr. Mihail ORZEAȚĂ

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Autorul consideră că rolul mass-mediei în confruntările armate este complex și dezbătut, în special, în rândul celor care își desfășoară activitatea în domeniul comunicării și relațiilor publice, dar și în cel al decidenților politici și militari, dezbaterile fiind generate de interesele și responsabilitățile diferite. Mai mult, de-a lungul istoriei, având în vedere puterea de influențare a mijloacelor de comunicare în masă în timp de război, politicienii au impus restricții ale libertății de exprimare în mass-media, fenomen cunoscut drept cenzură. În prezent, internetul și rețelele de socializare au devenit cele mai importante provocări pentru politicieni și comandanți militari, în timpul conflictelor armate. În plus, mass-media reprezintă una dintre cele mai puternice arme din arsenalul comandanților militari, influențând modul de ducere a unui război.

Cuvinte cheie: cenzură, libertatea presei, știri false, manipulare, dezinformare.

Introducere

Comunicarea, considera Paul Dobrescu, este „o armă, poate cea mai puternică, de condiționare și mistificare a ființei umane”¹, iar academicianul Solomon Marcus aprecia că limbajul „constituie sediul principal al conflictelor sociale”².

Spațiul virtual ne unește, dar ne și separă, pentru că, uneori, este locul unde spiritul se eliberează de constrângerile corpului fizic³, iar alteori este „spațiul viclean” și permanent monitorizat în care „oamenii se simt ca în pușcării”⁴. Aparent, suntem liberi de constrângeri, dar ne supunem benevol unui control și unei monitorizări permanente prin camerele de luat vederi montate în spațiile publice și în mijloacele de transport, prin sateliții de cercetare și detecție, prin cărțile de credit și codurile de acces – la locul de muncă, la bănci, în locuințe, la rețelele de internet și de telefonie mobilă etc. și ne mișcăm dirijat pe noile „autostrăzi ale comunicării” – bazele de date, rețelele de calculatoare electronică (internet, intranet) etc.⁵.

Rolul mass-mediei în cadrul societăților umane a fost și este unul important, atât în timp de pace, cât și pe durata confruntărilor armate. Unii autori au atribuit mijloacelor de informare în masă un rol exagerat în viața comunităților umane. În acest sens, Danny Schechter opina că „Noi nu mai trăim într-o democrație tradițională, ci mai degrabă în media-ocracy, un teritoriu în care media conduce politicile și promovează organizația militară”⁶, iar ziaristul Michael Wolf descria

*Aparent,
suntem liberi de
constrângeri,
dar ne supunem
benevol unui
control și unei
monitorizări
permanente
prin intermediul
tehnologiei.*

¹ Paul Dobrescu, *Un despot modern – opinia publică*, în *Revista română de comunicare și relații publice*, nr. 2-3/2000, p. 15.

² Ioan Drăgan, *Opinia publică, comunicarea de masă și propaganda*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 8.

³ Margaret Wertheim, *The Pearly Gates of Cyberspace*, în Nan Elin – editor, *Architecture of Fear*, Princetown Architectural Press, New York, 1997, p. 296, apud Zygmunt Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Editura Antet, București, 2002, p. 24.

⁴ Steven Flusty, *Building Paranoia*, apud Zygmunt Bauman, op. cit., p. 25.

⁵ Mihail Orzeață, *The Impact of Globalization on Interpersonal and Cross-Communitarian Communication*, în *International Journal of Communication Research*, vol. 3, no 3, iulie-septembrie 2013, Universitatea „Apollonia” din Iași, pp. 272-278, pe <http://www.ijcr.eu/articole/148-IJCR-2013tip0.76-83.pdf>.

⁶ Danny Schechter, *Embedded, Weapons of Mass Deception: How the Media Failed to Cover the War on Iraq*, Prometheus, 2003 („...we no longer live in a traditional democracy but rather a media-ocracy, a land in which media drives politics and promotes the military...”).

sistemul politic din SUA ca un „*subsistem al sistemului mediatic*”, apreciind că „*partidele politice sunt, în primul rând, organizații media*”⁷.

Mass-media ca armă

Rolul important pe care mass-media l-a avut și îl are în societățile democratice i-a determinat pe unii experți să îi confere supranumele de „*câine de pază al democrației*”⁸ și chiar de „*a patra putere în stat*”⁹. Conștienți de puterea de influențare a mijloacelor de comunicare în masă, politicienii și nu numai ei le-au folosit pentru a manipula oamenii prin propagandă, dezinformare¹⁰, înșelare, omisiune etc. Dualismul mass-mediei i-a adus și un alt supranume, acela de *sabie cu două*

⁷ Alexander M. Dake, *The Media: Weapons of Mass Deception An Interview with Danny Schechter*, Paraview, 2004, pe <http://www.paraview.com/features/schechter.htm>, consultat la 14.02.2018 („*Journalist Michael Wolff describes our political system as a subset of our media system. He says that political parties are primarily media organizations.*”).

⁸ Shane Eisenman, *Watchdog Journalism: Function and Future*, Columbia University, 1 aprilie 1996, pe <http://www.ce.columbia.edu/~shane/words/watchdog.htm>, consultat 15.01.2018 („*The media today can be seen as having four major responsibilities or functions. These are to persuade or present opinion, to inform, to entertain, and to regulate. Not least among these is the regulatory function of the media. The practice of this function, called watchdog journalism, is a style of writing or broadcast aimed at identifying a current societal problem, either hidden or overt, and offering opinion on necessary action. This style is intended to incite the readers into taking direct steps to change the agents or factors controlling the situation or issue. Yet, sometimes overlook in application of watchdog journalism is the ‘institution’ of the media itself. Explicitly stated, watchdog journalism has had in the past, and continues in modern times to have a positive influence on the lives of civilians throughout the world. Inevitably, however, the regulator needs to be regulated.*”).

⁹ Sheila S. Coronel, *The Role of the Media in Deepening Democracy*, UN Panel, pe <http://unpan.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan010194.pdf>, p. 4, consultat la 15.01.2018 („*In the early 1700, the French political philosopher Montesquieu, raging against secret accusations delivered by Palace courtiers to the French King, prescribed publicly as the cure for the abuse of power. English and American thinkers later in that century would agree with Montesquieu, recognizing the importance of the press in making officials aware of the public’s discontent and allowing governments to rectify their errors. Since then, the press has been widely proclaimed as the ‘Fourth Estate,’ a coequal branch of government that provides the check and balance without which governments cannot be effective.*”).

¹⁰ Jim Naureckas, *Gulf War Coverage. The Worst Censorship Was at Home*, FAIR, aprilie 1991, pe <https://fair.org/extra/gulf-war-coverage/>, consultat la 06.01.2018 [Newsday’s Susan Sachs (3/1/91) reported how the Pentagon intentionally placed false estimates of Iraqi defenses in the U.S. press: „*There was a great disinformation campaign surrounding this war*”, one senior commander boasted. „*We’ve known for weeks that the lines weren’t that formidable*”), Gen. Walter Boomer told Sachs: „*But we wanted to let Iraqis think we still thought they were big.*”).

tăişuri¹¹, explicat de Călin Hentea prin calitatea lor de a fi „deopotrivă o oglindă a voinței maselor, dar și un vehicul de propagandă îndreptat asupra maselor”¹². Mai recent, Michael Aydinian a etichetat mass-media cu sintagma „*weapon of mass distraction*”¹³ pentru capacitatea mijloacelor de comunicare de a deturna atenția opiniei publice și de a o orienta spre aspectele „*comandate*” de cei care plătesc sau de cei care sunt interesați să genereze o anumită percepție publicului.

Siham Rashid, directorul Departamentului pentru Relații Publice al Centrului Palestinian de Consiliere, afirma că „*Mass-media internațională au ajutat la estomparea realității* [despre conflictele arabo-israeliene, n.a.] *prin folosirea incorectă a terminologiei și, ceea ce este mai rău, prin falsificarea faptelor referitoare la esența conflictului care este colonialismul, rasismul, inegala distribuție și lipsa echilibrului în relațiile de putere. Mass-media internațională au abilitatea de a produce schimbarea și reprezintă o armă puternică, ce nu trebuie subestimată*”¹⁴.

Rolul dual al mass-mediei a fost sesizat de oamenii politici și de comandanții militari care le-au folosit pe post de „*cutie de rezonanță*”¹⁵ în cursul acțiunilor lor de influențare psihologică (manipulare) a opiniei

Rolul dual al mass-mediei a fost sesizat de oamenii politici și de comandanții militari care le-au folosit pe post de „cutie de rezonanță” în cursul acțiunilor lor de influențare psihologică (manipulare) a opiniei publice și a adversarului.

¹¹ Courtney Radsch, *Double-Edged Sword: Social Media's Subversive Potential*, în The Huffington Post, 25 mai 2011, pe http://www.huffingtonpost.com/courtney-c-radsch/doubleedged-sword-social-_b_826354.html, consultat la 14.01.2018. („... social media coupled with internet and mobile technology has proved to be a powerful challenge to the political status quo. Over the past month, activists in Tunisia and Egypt used social media to successfully challenge the reign of authoritarian presidents whose decades in power had left little room for political participation and whose economic policies failed to provide for the needs of their people. Throughout the MENA region protests are organizing mass protests via social media, including in Bahrain, Yemen, and Morocco. But when such efforts are not linked into the broader activist community or public they are bound to fail, like a Facebook protest for Syria that fizzled because it was inauthentic. China tried to block information about Egypt from its citizens by filtering out internet content about the uprisings, but with the fall of two regimes in less than a month this is a losing battle. Tunisia inspired Egyptians and Egypt will inspire the world....”).

¹² Călin Hentea, *Propagandă și operații informaționale în crizele și conflictele post război rece*, Teză de doctorat, Editura U.N.Ap., București, 2008, pp. 52-53.

¹³ Michael Aydinian, *Flat Earth Theory is just another example of how the media is a weapon of mass distraction*, GMMuk.com, 28 noiembrie 2017, pe <http://gmmuk.com/flat-earth-theory-is-just-another-example-of-how-the-media-is-a-weapon-of-mass-distraction/>, consultat la 15.02.2018.

¹⁴ Siham Rashid, *The Role of the International Media in the Palestinian-Israeli Conflict, The Electronic Intifada*, 31 octombrie 2003, pe <https://electronicintifada.net/content/role-international-media-palestinian-israeli-conflict/4853>, consultat la 27.12.2017 („*The media has helped blur the reality of the situation through the misuse of terminology and even worse, by distorting basic facts regarding the core of the conflict- which are colonialism, racism, and severely uneven distribution and lack of balance in power relations. The international media has the ability to affect change and it is a potent weapon and a resource that should not be underestimated.*”).

¹⁵ Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare*, Editura Antet, an și localitate neprecizate, pp. 163, 180.

În prezent, războiului i-a fost adăugată o nouă componentă, denumită „război digital”, care are o influență foarte mare asupra populației, pentru că transmite imagini direct din zona de confruntare.

publice și a adversarului. Pe acest considerent s-a bazat și Napoleon I, când a apreciat că „*Patru ziare ostile sunt mai de temut decât o mie de baionete*”¹⁶.

Apariția televiziunii și cea a internetului, cu forța lor deosebită de influențare, l-au convins pe Vladimir Volkoff să îi confere televiziunii rolul de Olimp, iar internetului pe cel de Walhalla, estimând că, în viitoarele confruntări, „*lupta pentru supremația asupra internetului*”¹⁷ va fi una dintre cele mai acerbe. Evaluându-i forța de influențare, Sultan M. Hali aprecia că „*mass-media este una dintre cele mai puternice arme din panoplia comandanților militari*”¹⁸, opinie care îl contrazice pe fostul lider chinez Mao Tzedun, care îi atribuia puștii rolul de generator de putere („*Puterea răsare din țeava puștii*”¹⁹), fapt ce indică o modificare conceptuală semnificativă a modului de a desfășura acțiunile militare. Accentul în confruntările armate moderne este translatat de la componenta distructivă la cele „*non-violente*”, cum sunt acțiunile politice, financiare, economice, psihologice, cibernetice și culturale. Această schimbare, în cadrul căreia mijloacele mass-media au o contribuție deosebită, prin rolul lor de vehicul al influențării psihologice („*război vizual*”²⁰), a fost denumită de unii experți politici și militari „*declinul războiului*” în epoca postmodernă, iar de alții „*proces de transformare a războiului*”²¹.

În prezent, războiului i-a fost adăugată o nouă componentă, denumită „*război digital*”, care are o influență foarte mare asupra

¹⁶ Sultan M. Hali, Gp. Capt, *The Role of Media in War*, Defence Journal, Illinois 1997, SUA, pe <http://www.defencejournal.com/2000/aug/role-media-war.htm>, consultat la 14.10.2017.

¹⁷ James F. Dunnigan, *Noua amenințare mondială: cyberterrorismul*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p. 20.

¹⁸ Sultan M. Hali, Gp. Capt, *loc. cit.*

¹⁹ Maurice Meisner, *Mao Tzedun, profil politic și intelectual*, Editura Historia, București, 2008, p. 90.

²⁰ Matthew Felling, *Terrorists' Visual Warfare Uses the Media as Weapon*, The Christian Science Monitor, 4 august 2004, pe <https://www.csmonitor.com/2004/0804/p09s02-coop.html>, consultat la 15.02.2018 (With America handing over sovereignty to the Iraqi people a month ago, one phase of the war is behind us. But if recent developments are any indicator, we've entered a murkier, more troubling arena in the war on terror: visual warfare. Videotaped executions, from that of Wall Street Journal reporter Daniel Pearl, to another purported to be that of Army reservist Matt Maupin, to that of a Turkish hostage on Sunday, are barbaric killings that terrorize the eyes and minds of Americans and everyone worldwide.).

²¹ Wendy Lynch și Bill Bravman, *Modern Warfare: An Overview for World History Teachers*, World History Connected, Illinois University, SUA, pe <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/2.2/bravman.html>, consultat la 14.10.2017.

populației, pentru că transmite imagini direct din zona de confruntare²². La desfășurarea acestui tip de război, rețelele de socializare contribuie semnificativ²³, fapt dovedit în timpul „primăverii arabe”, dar și în războaiele din Siria și Ucraina.

Practic, consideră Anup Shah, în orice confruntare armată există două fronturi: lupta armată și lupta pentru mințile oamenilor²⁴. În a doua componentă principală a războiului, mass-media este o „armă care nu ucide” (Călin Hentea), dar multiplică forța (Sultan M. Hali) prin propagandă²⁵, manipulare și influențare psihologică²⁶. Acest adevăr a fost înțeles rapid de către teroriști și extremiști, care folosesc rețelele de socializare și dorința de audiență a televiziunilor care le promovează mesajele²⁷ ajutând, în acest fel, la creșterea notorietății lor și a atingerii

Anup Shah consideră că în orice confruntare armată există două fronturi: lupta armată și lupta pentru mințile oamenilor.

²² Adi Kuntsman și Rebecca L. Stein, *Another War Zone, Social Media in the Israeli-Palestinian Conflict, Middle East Research and Information Project*, septembrie 2010, pe <http://www.merip.org/mero/interventions/another-war-zone>, consultat la 23.12.2017. („It is now nearly a truism to note that digital media is fundamentally changing the terrain of politics, due to its reach and speed, and its function in the lives of civilian populations and states alike....The emerging forms of digital warfare – the stealth bombings of hackers, the passionate arguments in talkbacks and on Facebook, the visual battlefield of videos and photographs -- can be seen as mirroring or even intensifying warfare on the ground, fueling hatred and reaffirming state power”).

²³ Michael Erbschloe, *Social Media Warfare: Equal Weapons for All*, CRC Press, Taylor and Francis Group, pe <https://www.crcpress.com/Social-Media-Warfare-Equal-Weapons-for-All/Erbschloe/p/book/9781138036024>, consultat la 15.10.2017 („Social media applications can be weaponized with very little skill. Social media warfare has become a burden that nation states, government agencies, and corporations need to face. To address the social media warfare threat in a reasonable manner that reduces uncertainty requires dedication and attention over a very long-term.”).

²⁴ Anup Shah, *War, Propaganda and the Media*, *Global Issues*, 31 martie 2005, pe <http://www.globalissues.org/article/157/war-propaganda-and-the-media>, consultat la 06.10.2017.

²⁵ Johnnie Manzarra & Jonathon Bruck, *War & Peace: Media and War, Media's Use of Propaganda to Persuade People's Attitude, Beliefs and Behaviors*, Stanford University, SUA, pe https://web.stanford.edu/class/e297c/war_peace/media/hpropaganda.html, consultat la 04.10.2017 („Modern propaganda uses all the media available to spread its message, including: press, radio, television, film, computers, fax machines, posters, meetings, door-to-door canvassing, handbills, buttons, billboards, speeches, flags, street names, monuments, coins, stamps, books, plays, comic strips, poetry, music, sporting events, cultural events, company reports, libraries, and awards and prizes.....those who control and have access to media have access to and potential control of public opinion.”).

²⁶ George Packer, „Knowing the Enemy”, *The New Yorker*, 18 decembrie 2006, p. 60 („If bin Laden didn't have access to global media, satellite communications and the Internet, he'd just be a cranky guy in a cave”).

²⁷ Eilis O'Hanlon, *Turning Mass Media Into a Weapon of War*, 29 noiembrie 2015, în *The Independent*, pe <https://www.independent.ie/entertainment/radio/turning-mass-media-into-a-weapon-of-war-34243208.html>, consultat la 13.02.2018 („In one recent month alone, Islamic State produced more than 900 videos in a number of different languages. Her conclusion, based on research into the internet activities of 227 convicted terrorists, was that the world wide web is an “enabler” of extremism rather than a core component of how it operates; but it's hard to be reassured when considering how easily the tools of enlightenment can be corrupted into weapons of mass murder.”).

Jurnaliștii vor libertate totală, să nu le fie impuse reguli și restricții, în timp ce comandanții militari vor să aibă controlul tuturor acțiunilor și activităților ce se desfășoară în zona lor de responsabilitate.

scopului organizațiilor teroriste și extremiste de a induce teama în majoritatea comunităților vizate ca ținte.

Mass-media între „jingoism”²⁸ și „yellow press”²⁹

În general, mass-media din statele participante la confruntări armate a renunțat la obiectivitate și echidistanță și a devenit partizană (jingoistă, naționalistă) pentru a crește nivelul moralului luptătorilor și al populației proprii, respectiv pentru a influența adversarii prin propagandă, manipulare, dezinformare și intoxicare în sensul reducerii moralului luptătorilor și a voinței populației din statele inamice de a sprijini eforturile pentru război³⁰.

Rolul mass-mediei în confruntările armate este unul complex și disputat, în special între cei ce își desfășoară activitatea în domeniul comunicării și relațiilor publice, respectiv decidenții politici și militari. Disputele au ca punct de plecare interesele și responsabilitățile diferite ale celor două „tabere” menționate anterior. Jurnaliștii vor libertate totală, să nu le fie impuse reguli și restricții, în timp ce comandanții militari vor să aibă controlul tuturor acțiunilor și activităților ce se desfășoară în zona lor de responsabilitate³¹. Pe această temă, fostul șef al relațiilor publice din Forțele Terestre ale SUA, generalul-maior Patrick Brady, afirma: „Jurnaliștii vor spune că războiul este prea important pentru a fi lăsat generalilor. Relatările despre război sunt

²⁸ Jonathan Crowther, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, fifth edition, Oxford University Press, U.K., 1995, p. 639 („Jingoism = extreme and unreasonable belief that one's country is best together with an aggressive attitude towards other countries.”).

²⁹ *Ibidem*, p. 1387 („Yellow press = newspapers that deliberately include material that is exciting or shocking in order to attract readers.”).

³⁰ *British Propaganda... Boy, They Sure Needed It!*, Wordpress.com, 20 ianuarie 2011, pe <https://worldwaripropaganda.wordpress.com/2011/01/20/british-propaganda-boy-they-sure-needed-it/>, consultat la 10.10.2017 („Articles were also written to solidify British nationalism and portray the enemy as horrible as they could. These articles usually spoke about British success [and enemy failures] in an emphasized way that they blocked out anything that showed the British army in the negative sense. The government supplied the media with this information with rules for them to follow as well. Atrocities that the German army had made and was reported by the British were fuel and ammunition for the newspapers. In one newspaper, the headline flashed “Belgium Child's Hands Cut Off by Germans”. Others ranted [in a good way] about how the British won in some fights. They did not release any information concerning their future intents or current battle positions nor requested that the newspaper editors include any severe amount of British losses onto any article. Demoralizing the enemy and gaining support from the people were the only goals that the British government had in this propaganda escapade.”).

³¹ Sultan M. Hali, Gp. Capt, *The Role of Media in War*, *Defence Journal*, Illinois, 1997, SUA, pe <http://www.defencejournal.com/2000/aug/role-media-war.htm>, consultat la 14.10.2017.

*prea importante pentru a fi lăsate reporterilor. Soldații trebuie să fie implicați în acestea*³².

Cerințele jurnaliștilor de a avea libertate totală sunt determinate de dorința lor de a informa marele public despre evenimentele pe care ei le consideră relevante și, în situații particulare, de interesul propriu de a câștiga notorietate, respectiv de cerința editorilor și a patronilor de mijloace de comunicare în masă de a crește audiența acestora și, implicit, profitul lor³³.

La rândul lor, comandanții militari se tem că apariția în spațiul public a unor date, evenimente și persoane ar putea fi utile adversarului să le estimeze acțiunile ce ar urma să aibă loc, respectiv să reducă până la eliminare posibilitatea de a realiza surprinderea inamicului. O altă temere a comandanților militari și a decidenților politici derivă din riscul reducerii sprijinului populației pentru acțiunile militare din cauza pierderilor proprii și, mai ales, a numărului mare al victimelor din rândul civililor aflați în zonele de operații³⁴. Militarii își argumentează punctul de vedere cu evenimente consumate în decursul confruntărilor armate din trecut. Desfășurarea și deznodământul războiului din Vietnam au fost influențate foarte mult de modul în care mass-media a relatat evenimentele cele mai importante din cadrul acestuia. Reporterii de război au avut libertatea de a se deplasa oriunde au vrut și să fotografieze, filmeze și relateze ce au considerat ei că este relevant pentru opinia publică din SUA și din întreaga lume. Ororile războiului, aduse în casele americanilor prin intermediul televiziunii și al reportajelor filmate, au generat o reacție de opoziție a populației față de continuarea implicării țării lor în acea confruntare armată. Finalul războiului din Vietnam este unul cunoscut și „*etichetat*” de mass-media ca înfrângere, deși SUA au contribuit la încheierea

Desfășurarea și deznodământul războiului din Vietnam au fost influențate foarte mult de modul în care mass-media a relatat evenimentele cele mai importante din cadrul acestuia.

³² *Ibidem* („Journalists will say that war is too important to be left to generals. Reporting of war is too important to be left to reporters. Soldiers need to get involved in this.”)

³³ Agner Fog, *The Supposed and the Real Role of Mass Media in Modern Democracy*, Working paper, 20 mai 2004, last updated 2013-07-03 p. 1. („...fierce economic competition forces the media to produce entertaining stories that appeal to people’s emotions. Preferred topics include danger, crime, and disaster, which the media select in ways that make the audience perceive the world as more dangerous than it is. This influences the democratic process significantly in the direction of authoritarianism and intolerance...”).

³⁴ Eric V. Larson și Bogdan Savych, *MISFORTUNES OF WAR. Press and Public Reactions to Civilian Deaths in Wartime*, RAND, Santa Monica, California, 2006, pe <http://www.rand.org/paf>. consultat la 19.03.2018, p. iii. („Concern in U.S. military and policymaking circles about civilian casualties and collateral damage in U.S. military operations appears to have increased since the end of the Cold War. In part, this concern appears to be based upon beliefs about the reactions of U.S. and foreign press and publics in response to these incidents, especially the belief that incidents of civilian deaths reduce public support for military operations.”).

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Modul în care erau relatate știrile despre evenimentele de pe front în Primul Război Mondial au nemulțumit combatanții (în special soldații, subofițerii și ofițerii cu grade mici) din ambele tabere, care au decis să editeze ziare proprii, cunoscute în literatura de specialitate ca „ziare de tranșee” sau „ziare ale soldaților.”

păcii fără să câștige războiul. Evaluarea prestației jurnaliștilor în timpul celui război a fost făcută de 100 de generali americani participanți la confruntările armate din Vietnam, în cadrul unui sondaj realizat de Douglas Kinnard. Rezultatul sondajului este relevant pentru descrierea „relației” ce a existat și, parțial, încă există între comandanții militari și jurnaliști: 92 dintre generalii intervievați au apreciat ca „iresponsabil” modul în care au relatat jurnaliștii desfășurarea războiului din Vietnam, în timp ce 96 au considerat că atitudinea mass-mediei a fost „senzaționalistă și contraproductivă”³⁵.

Mass-media între libertate și cenzură

În timpul confruntărilor armate, toate statele au instituit cenzura asupra mass-mediei, pentru a preveni scurgerea de informații clasificate și a proteja populația de ororile războiului³⁶.

În timpul Primului Război Mondial, de exemplu, Parlamentul Regatului Unit a emis o lege prin care le impunea jurnaliștilor să nu publice în ziare fotografiile cu luptătorii proprii uciși ori să dea informații despre înfrângeri (acestea erau inserate în reportaje sub denumirea de „retrageri strategice” sau „retrageri pentru a câștiga teren”³⁷). Cei care nu se supuneau acestor restricții riscau să fie sancționați cu închisoarea³⁸.

Modul în care erau relatate știrile despre evenimentele de pe front în Primul Război Mondial au nemulțumit combatanții (în special soldații,

³⁵ James Q. Wilson, *The Press at War*, în *City Journal*, toamna 2006, SUA, pe <https://www.city-journal.org/html/press-war-12968.html>, consultat la 14.10.2017 („When Douglas Kinnard questioned more than 100 American generals who served in Vietnam, 92 percent said that newspaper coverage was often irresponsible or disruptive, and 96 percent said that television coverage on balance lacked context and was sensational or counterproductive.”).

³⁶ Alexandra Șerban, *Cu o sută de ani în urmă. Povestea ziarului „Adevărul” din 15 august 1916, care anunța intrarea României în Primul Război Mondial*, 15 august 2016, în *Adevărul*, pe http://adevarul.ro/cultura/istorie/cu-suta-ani-urma-povestea-ziarului-adeverul-15-august-1916-anunta-intrarea-romaniei-razboi-mondial-1_57b0fe875ab6550cb8c3d701/index.html, consultat la 16.10.2017 („Acum 100 de ani. Ziarul „Adevărul” din 15 august 1916 anunța intrarea României în conflictul mondial și prezenta detaliat evenimentele care au dus la hotărârea istorică. Era întâia zi de război. Regele Ferdinand dădea proclamația de război și se începea mobilizarea generală. Se institua starea de asediu și ministrul Instrucțiunii Publice, I.G. Duca, anunța înființarea cenzurii.”).

³⁷ Editor, *War of Words – The Amazing History of Trench Newspapers*, *The Military History Now*, 11 iulie 2013, pe <http://militaryhistorynow.com/2013/07/11/war-of-words-the-amazing-history-of-trench-newspapers/>, consultat la 20.10.2017 („a retreating army ceases to gain ground”).

³⁸ Roy Greenslade, *First World War: How State and Press Kept Truth Off the Front Page*, în *The Guardian*, 27 iulie 2014, last updated 31 mai 2017, pe <https://www.theguardian.com/media/2014/jul/27/first-world-war-state-press-reporting>, consultat la 17.10.2017 („Threatening journalists with arrest seems unthinkable now – but that was just one of the obstacles they faced at the start of WW 1”).

subofițerii și ofițerii cu grade mici) din ambele tabere, care au decis să editeze ziare proprii, cunoscute în literatura de specialitate ca „ziare de tranșee” sau „ziare ale soldaților”³⁹. Cele mai multe dintre aceste „ziare” erau manuscrise pe o pagină de caiet sau coală de scris, dar au fost și ziare editate de foști jurnaliști ori de intelectuali încorporați⁴⁰, care foloseau mașini de tipărit abandonate de proprietarii tipografiilor aflate în zonele de operații. Și ziarele de tranșee erau supuse cenzurii de către comandanții militari, care se temeau de defetism și de o posibilă influență negativă asupra moralului luptătorilor⁴¹.

În timpul *Războiului rece*, în statele comuniste cenzura era foarte strictă:

- mass-media era controlată, în totalitate, de state;
- adevărurile incomode erau trecute sub tăcere sau erau modificate și adaptate în așa fel, încât să nu poată leza partidul unic și pe liderii săi;
- în majoritatea statelor s-a practicat cultul personalității, publicarea de osanale partidului unic și realizărilor sale, blamarea capitalismului care exploata poporul, îndemnuri la asociere a muncitorilor din statele capitaliste („*Proletari din toate țările, uniți-vă!*”⁴²) etc.;
- dizidenții erau anihilați rapid în planul fizic (suprimare, trimitere în lagăre de muncă forțată sau închisori) sau mediatic (li se fabrica

³⁹ Robert L. Nelson, *Soldier Newspapers*, International Encyclopedia of the First World War 1914-1918, last updated 8 octombrie 2014, pe https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/soldier_newspapers, consultat la 05.11.2017 („*Soldier newspapers are a massive, yet little used primary source of the First World War. They were read and written by the almost universally literate men at or near the front in the French, British, and German armies. Although they were shaped by both official censorship as well as powerful self-censorship, these newspapers were popular.*”).

⁴⁰ Robert L. Nelson, *ibidem* („*In the French newspapers, one third of the editors were other ranks while two thirds were officers and Non-Commissioned Officers (NCOs). The prewar occupation of sixty French editors is also known. From that group, sixteen were artists or authors, thirteen worked in journalism, five were lawyers and four were teachers. The ranks of 180 German newspaper staff who could be identified were: thirty-four lower ranks, with the rest ranging from NCOs to officers. Of the 100 identified prewar occupations of German editors, thirty-two were in the publishing business, eighteen were artists and ten were teachers.*”).

⁴¹ Editor, *War of Words — The Amazing History of Trench Newspapers*, *ibidem* („*Army commanders monitored and sometimes even censored the quasi-subversive papers, but ultimately recognized them as morale boosters and stopped short of shutting them down.*”).

⁴² Patryk Babiracki, *To Fight the New Cold War, We Must Forget the Old One*, *New Eastern Europe*, 27 septembrie 2017, pe <http://neweasterneurope.eu/2017/09/27/to-fight-the-new-cold-war-americans-must-forget-the-old-one/>, consultat la 17.12.2017. („*During the Cold War, despite its coherence and consistency, the Soviet revolutionary message was struggling to get through to the unconvinced masses around the globe.*”).

o istorie despre o trădare sau o încălcare gravă a unor legi)⁴³ etc., rareori erau expulzați, de regulă la solicitările unor organizații ca *Amnesty International*, *Medici fără frontiere*, *Crucea Roșie internațională* etc.;

- cenzura dură din URSS a contribuit la dezvoltarea unei rezistențe subversive și pasive, dar necoordonate, care edita ziare, cărți sau manifeste sub denumirea „*samizdat*” (editat, scris de mine însumi), în care autorii scriau sub pseudonim ori anonim; circulația publicațiilor era restrânsă (se limita la persoane de încredere), iar conținutul articolelor, pamfletelor și al cărților era împotriva regimului ori semnală nereguli, nedreptăți, minciuni mediatice etc., fără să își propună să răstoarne regimul comunist⁴⁴ (sub „*samizdat*”, Natalia Gorbanevskaia a publicat „*Cronica evenimentelor curente*”); mișcarea „*samizdat*” a fost completată cu „*tamizdat*” (tam = acolo, literatură scrisă de dizidenți, editată în Occident și introdusă prin contrabandă în statele blocului estic, în principal în URSS⁴⁵) și „*magnitizdat*” (benzi de magnetofon și casete audio, înregistrate în Occident și introduse prin contrabandă, în URSS și în alte state comuniste⁴⁶).

Cenzura și autocenzura au funcționat și încă funcționează după regulile impuse de decidenții politici și comandanții din teatrele

⁴³ R. Eden Martin, *Collecting Mandelstam, The Caxtonian*, November 2006 („During the Stalinist era, any piece of writing was potentially dangerous and harshly punished. Osip Mandelstam, a Russian poet who recited a poem criticizing Stalin in a small gathering in 1933, spent the next three years in internal exile before dying on his way to a Siberian prison camp. Other writers, such as Isaak Babel and Boris Pilnyak, were condemned to death and shot by the NKVD”).

⁴⁴ *Creating an Underground Press: Samizdat in the Soviet Union and the Eastern Bloc*, TAVAANA.ORG, <https://tavaana.org/en/content/creating-underground-press-samizdat-soviet-union-and-eastern-bloc>, consultat la 17.12.2017 („These underground publications, known as samizdat, became famous for skirting strict government censorship and spreading news, literature, and even music across countries and borders. Although reaching a limited readership, samizdat became an essential channel for uncensored communication among Soviet intellectuals and between them and the outside world.”).

⁴⁵ Peter Finn, *The Plot Thickens*, *The Washington Post*, 27 ianuarie 2007 („Samizdat writers took advantage of this attention, sending their work abroad to be published in large quantities and funneled back into the Eastern bloc in a process known as samizdat, or ‘published over there’. Gorbanevskaya’s *Chronicle of Current Events*, for example, was translated into English by Amnesty International and published by that organization until 1984. Works such as *The Gulag Archipelago*, while unpublished in the Soviet Union, were also translated into English and other languages and found large audiences in the United States and Western Europe.”).

⁴⁶ *Creating an Underground Press: Samizdat in the Soviet Union and the Eastern Bloc*, TAVAANA.ORG, pe <https://tavaana.org/en/content/creating-underground-press-samizdat-soviet-union-and-eastern-bloc>, consultat la 17.12.2017 („While samizdat refers specifically to written works, other forms of underground media actually enjoyed a wider audience in the Soviet Union. This is particularly true of magnitizdat, unauthorized recordings typified by popular “bards” like Bulat Okudzhava, Vladimir Vysotskii, and Aleksandr Galich”).

de operații. În timpul primului război din Golf, când a fost lansat faimosul „*efect CNN*” (transmiterea războiului în direct), comandanții militari americani au impus cenzura explicându-le jurnaliștilor că această măsură are ca obiectiv protejarea forțelor militare americane, dar și a vieților jurnaliștilor, pentru că „*inamicii noștri urmăresc emisiunile canalului de televiziune CNN*”⁴⁷. Practic, ceea ce se pretindea a fi transmisiuni în direct erau emisiuni înregistrate și difuzate după ce erau văzute și aprobate de cenzorii militari. „*Orice abatere de la această regulă (și altele, n.a.) putea să fie sancționată cu arestarea, încarcerarea, revocarea acreditării și expulzarea din zona de operații*”⁴⁸.

În prezent, cenzura este, în opinia unor experți, „*practic imposibilă*”⁴⁹ atât din cauza performanțelor deosebite ale tehnologiei de care dispun jurnaliștii și cetățenii, cât și ca urmare a monitorizării confruntărilor armate de către reprezentanți ai ONU, ai altor organizații guvernamentale și neguvernamentale.

Concluzii

Mass-media a fost și va continua să fie un stâlp important de susținere a democrației⁵⁰, în ciuda tuturor restricțiilor pe care i le-au impus și încă încearcă să i le impună unii lideri politici, atât în statele totalitare, cât și în cele democratice.

⁴⁷ *Press Freedom vs. Military Censorship*, Constitutional Rights Foundation, pe <http://www.crf-usa.org/america-responds-to-terrorism/press-freedom-versus-military-censorship.html>, consultat la 15.10.2017 („*The Pentagon explained that these rules protected American troops, military operations, and the journalists themselves. One high Navy official, Rear Admiral John Bitoff, remarked: “There is a clear and present danger in today’s instant-communications age, which may put our troops at risk. Our enemies are watching CNN-TV.”*).

⁴⁸ *Ibidem* („*Violations of the above rules could result in arrest, detention, revocation of press credentials, and expulsion from the combat zone.*”).

⁴⁹ Philip M. Taylor, *The War and the Media*, Keynote address at the Royal Military Academy, Sandhurst, 1995, apud Sultan M. Hali, Gp. Capt, *The Role of Media in War*, în *Defence Journal*, Illinois 1997, SUA, pe <http://www.defencejournal.com/2000/aug/role-media-war.htm>, consultat la 14.10.2017 („*The capability of the news media to photograph a battle area during time of war and thereby reveal the location of one’s own ground units, ships and airbases could be very detrimental to the national security. This makes censorship virtually impossible ..... A British television crew tried to transmit news to London without the knowledge of the PR specialists. Their transmission was intercepted by an airborne AWACS electronic warfare aircraft and they were promptly arrested for this breach of security.*”).

⁵⁰ *Commissioner Reding Welcomes New European Charter on Freedom of the Press*, Bruxelles, 9 iunie 2009, last updated 19 februarie 2018, pe http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-891_en.htm?locale=en, consultat la 04.05.2018 („*European Charter on Freedom of the Press, Article 1: Freedom of the press is essential to a democratic society. To uphold and protect it, and to respect its diversity and its political, social and cultural missions, is the mandate of all governments.*”).

Mass-media a devenit o armă reductabilă în timpul confruntărilor armate convenționale, dar mai ales în cele neconvenționale, în ciuda instituirii cenzurii de către părțile combatante.

Deși libertatea de exprimare este înscrisă la loc de frunte în *Declarația universală a drepturilor omului*⁵¹, document aprobat de majoritatea statelor lumii, cenzura încă există⁵².

Mass-media a devenit o armă reductabilă în timpul confruntărilor armate convenționale, dar mai ales în cele neconvenționale, în ciuda instituirii cenzurii de către părțile combatante.

Distorsionarea conținutului mesajelor de către mass-media, prin „fake news”⁵³ dezinformare, intoxicare, subinformare, suprainformare ori manipulare⁵⁴, poate conduce la generarea unor crize, dar și la aplanarea acestora printr-o abordare constructivă⁵⁵.

Codurile deontologice ale jurnaliștilor din toată lumea pun la loc de cinste adevărul, obiectivitatea, imparțialitatea și acuratețea informațiilor difuzate publicului. Din păcate, încă mai sunt jurnaliști și mijloace de comunicare în masă care, prin modul cum înțeleg să își practice profesia se derobează de responsabilitatea de a avea grijă de consecințele actului de presă, considerând că „datoria presei este de a

⁵¹ George J. Andreopoulos, *Universal Declaration of Human Rights*, 1948, *Encyclopaedia Britannica*, pe <https://www.britannica.com/topic/Universal-Declaration-of-Human-Rights>, consultat la 04.05.2018.

⁵² John M. Cunningham, *A Brief History of Press Freedom*, *Encyclopaedia Britannica*, 05/03/2018, pe <https://www.britannica.com/story/250-years-of-press-freedom>, consultat la 04.05.2018 („While many countries have come to understand freedom of expression as a common good – indeed, it is one of the rights enumerated in the *Universal Declaration of Human Rights* – state censorship and regulation of the press have not entirely disappeared.”).

⁵³ *Explained: What is Fake News?*, *webwise.ie*, pe <https://www.webwise.ie/teachers/what-is-fake-news/>, consultat la 04.05.2018 (Fake news is news, stories or hoaxes created to deliberately misinform or deceive readers. Usually, these stories are created to either influence people’s views, push a political agenda or cause confusion and can often be a profitable business for online publishers. Fake news stories can deceive people by looking like trusted websites or using similar names and web addresses to reputable news organizations. According to Martina Chapman (Media Literacy Expert), there are three elements to fake news; ‘Mistrust, misinformation and manipulation’.), vezi și Andrei Manolescu, *Adevărul din spatele minciunilor – interviu cu Marian VOICU*, în *Dilema veche*, nr. 715, 2-8 noiembrie 2017, pe <http://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/adevarul-din-spatele-minciunilor-interviu-cu-marian-voicu>, consultat la 05.05.2018 („Serviciul European de Acțiune Externă condus de comisarul Federica Mogherini a înființat un departament special, în care sînt alocați 12 jurnaliști din mai multe țări member ale UE, care strâng știri din toată Europa, dar și din Statele Unite și fac o revistă electronică pe care oricine o poate primi, cu cazuri concrete de fake news demontate.”).

⁵⁴ Sonia Cristina Stan, *Manipularea prin presă*, Editura Humanitas, București, 2004, pp. 41-60 („Manipularea prin mass-media se poate realiza prin numeroase tehnici, de la conținutul informației, a modului de punere în pagină, a utilizării imaginilor – care pot să fie concordante cu textul sau să îl contrazică –, a utilizării unor cuvinte-cheie și până la trucarea unor imagini, respectiv utilizarea unui anumit tip de comentariu, care să reflecte intenția jurnalistului ori a patronului trustului media.”).

⁵⁵ Solomon Marcus, *Comunicarea internațională ca sursă de conflicte noi*, în volumul *Despre pace și război în era nucleară*, Editura Politică, București, 1985, p. 137, apud Nicolae Rotaru, *Criză și dialog*, Editura Rao, 2003, p. 300.

spune adevărul, nu de a se îngrijora de consecințele a ceea ce publică (...). La fel de mult ca și ceilalți din mass-media, și noi am vrea să fim populari și iubiți, dar este mai important ca noi să fim preciși și corecți (...) și să lăsăm evenimentele importante să fie publicate”⁵⁶.

Referințe bibliografice

1. Alexander M. Dake, *The Media: Weapons of Mass Deception An Interview with Danny Schechter*, Paraview, 2004, pe <http://www.paraview.com/features/schechter.htm>
2. Ioan Drăgan, *Opinia publică, comunicarea de masă și propaganda*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
3. Călin Hentea, *Propagandă și operații informaționale în crizele și conflictele post război rece*, Teză de doctorat, Editura U.N.Ap., București, 2008.
4. Solomon Marcus, *Despre pace și război în era nucleară*, Editura Politică, București, 1985.
5. Sonia Cristina Stan, *Manipularea prin presă*, Editura Humanitas, București, 2004.

---

⁵⁶ Raphael Cohen-Almagor, *Media Coverage of Acts of Terrorism: Troubling Episodes and Suggested Guidelines*, *Canadian Journal of Communication*, vol. 30, nr. 3, 2005, pe <http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1579/1734>, consultat la 21.01.2016 („*The job of the press is not to worry about the consequences of its coverage but to tell the truth (....) As much as those of us in the press would like popular and loved, it is more important that we are accurate and fair (....) and let the chips fall where they may.*”).